

Ο ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΙΕΡΕΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο ιερέας κατέχει ιδιαίτερη και πολυσήμαντη θέση στη λαϊκή μας παράδοση και στην κοινωνική οργάνωση των παραδοσιακών κοινοτήτων του ελληνικού χώρου. Στην παραδοσιακή κοινωνία, όπου η θρησκεία αποτελούσε θεμελιώδες στοιχείο της καθημερινής ζωής, ο ιερέας δεν ήταν μόνο λειτουργός του ορθόδοξου θρησκευτικού δόγματος, αλλά και πρόσωπο με κοινωνικό, ηθικό και συμβουλευτικό ρόλο. Η παρουσία του εντάσσεται οργανικά στο σύνολο των κοινωνικών, έθιμικών και συμβολικών πρακτικών που συγκροτούν τον κύκλο της ζωής, τον κύκλο του χρόνου και τον έθιμικό κύκλο. Συνδέεται άμεσα με τις σημαντικότερες στιγμές του ανθρώπινου βίου, όπως η γέννηση, ο γάμος και ο θάνατος, γεγονός που τον καθιστά αναπόσπαστο μέλος της κοινότητας.

Κατά τη λαϊκή αντίληψη, ο ιερέας θεωρείται διαμεσολαβητής μεταξύ του ανθρώπου και του θείου, του άτομικού με το συλλογικό και το καθημερινό με το ιερό. Η ιδιότητά του προσδίδει κύρος και σεβασμό, ενώ η μορφή του συνδέεται με την έννοια της πνευματικής καθοδήγησης και της ηθικής τάξης. Τίς περισσότερες φορές αποκαλείται «παπᾶς», όρος που δηλώνει όχι μόνο το εκκλησιαστικό αξίωμα αλλά και μία σχέση οικειότητας με τα μέλη της κοινότητας. Ο παπᾶς είναι ο άνθρωπος στον οποίο οι χωρικοί απευθύνονται για εξομολόγηση, συμβουλές, αλλά και για επίλυση διαφορών.

Είναι πράγματι γεγονός ότι στις παραδοσιακές αγροτικές και κτηνοτροφικές κοινωνίες, ο ιερέας συμμετέχει ενεργά στη συλλογική ζωή του χωριού. Κατ' αρχάς, στον κύκλο της ζωής, ο ιερέας συμμετέχει σε όλα τα κρίσιμα τελετουργικά περάσματα του ατόμου, τα οποία σηματοδοτούν τη μετάβαση από μία

κοινωνική κατάσταση σέ ἄλλη. Στή γέννηση καί κυρίως στή βάπτισι, ἡ ἱερατική πράξι δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς θρησκευτική τελετή, ἀλλά μιὰ διαβατήρια πράξι κοινωνικῆς ἔνταξης τοῦ νεογνοῦ στό σῶμα τῆς κοινότητος καί τῆς Ἐκκλησίας, μέ τό στοιχεῖο τῆς ὀνοματοδοσίας καί τῆς συμβολικῆς ἀναγέννησις.

Στόν γάμο, ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέα λειτουργεῖ ὡς θεσμική ἐπικύρωση τῆς ἑνώσις, ἡ ὁποία στήν παραδοσιακή κοινωνία ὑπερβαίνει τό ἀτομικό ἐπίπεδο καί ἀφορᾷ τή συνέχεια τοῦ οἴκου καί ὁλόκληρη τήν κοινότητα.

Στόν θάνατο, ἐπίσης, ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία καί τά μνημόσυνα συγκροτοῦν ἕνα σύνθετο τελετουργικό πένθους καί μνήμης, στό ὁποῖο ὁ ἱερέας διαμεσολαβεῖ ἀνάμεσα στόν κόσμο τῶν ζώντων καί τῶν κεκοιμημένων, ἐνισχύοντας τή συλλογική ἀποδοχή τοῦ θανάτου καί κυρίως προσφέροντας παρηγοριά.

Στόν κύκλο τοῦ χρόνου, ἡ δράσι τοῦ ἱερέα ἐντάσσεται στή ρυθμισμένη ἐτήσια ἐορτολογική τάξι τῆς ὁρθόδοξης χριστιανικῆς παράδοσις. Οἱ μεγάλες ἐορτές –Χριστοῦγεννα, Πάσχα, Δεκαπενταύγουστος– οἱ θρησκευτικές πρακτικές ὅπως οἱ λιτανεῖες τῶν εἰκόνων καί τῶν λειψάνων, οἱ ἀγιασμοί τῶν ὑδάτων ἀλλά καί οἱ τοπικές πανηγύρεις συγκροτοῦν ἕναν ἱερό χρόνο, ὁ ὁποῖος ἀνανεώνει περιοδικά τή σχέση τῆς κοινότητος μέ τό θεῖο καί ἐπανασυνδέει τόν φυσικό μέ τόν ὑπερφυσικό χρόνο. Στό πλαίσιο αὐτό ὁ χρόνος στήν παραδοσιακή κοινωνία δέν εἶναι ἀπλῶς γραμμικός, ἀλλά κυκλικός καί ἐπαναληπτικός, μέ τόν ἱερέα νά ἀποτελεῖ τόν κατ' ἐξοχήν ρυθμιστή τῆς μετάβασις ἀπό τόν καθημερινό βίο στόν ἐορταστικό.

Ἰδιαίτερη σημασία, ὥστόσο, ἔχει ἡ ἔνταξι τοῦ ἱερέα στόν ἐθιμικό κύκλο, ὅπου συχνά συναντᾷ καί ἐνσωματώνει στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητος καί τῶν προχριστιανικῶν ἐπιβιώσεων. Ὁ παπᾶς συμμετέχει ἢ εὐλογεῖ πλῆθος ἐθίμων πού συνδέονται μέ τή γεωργική καί ποιμενική ζωή. Παρίσταται στίς ἀγροτικές ἐργασίες μέ εὐχές καί ἀγιασμούς, εὐλογεῖ τά χωράφια, τά κοπάδια καί τά σπῆτια, ἐνῶ τελεῖ τελετουργίες πού ἀποσκοποῦν στήν προστασία τῆς κοινότητος ἀπό φυσικές καταστροφές, ἀσθένειες καί κακοδαμονίες. Ἡ πρακτική

Κηδεῖα. Ἀρχές 20οῦ αἰ.

Πανηγύρι προφήτη Ηλία, 1950.

του άγιασμοϋ τών υδάτων, τών σπιτιών ή τών καλλιεργειών άποτελεϊ χαρακτηριστικό παράδειγμα τής σύνδεσης τής θρησκευτικής πίστης μέ τίς ανάγκες τής καθημερινής ζωής. Όπως χαρακτηριστικά άποτυπώνεται καί στή λαϊκή ρήση «του παπα τό χέρι άγιάζει καί τό χώμα», ή παρουσία του ιερέα άποδίδει κύρος καί ιερότητα ακόμη καί σέ καθημερινές πρακτικές. Καί γι' αυτό τό λόγο οί πιστοί άσπάζονται τό χέρι του ιερέα προσκυνώντας μέ σεβασμό τήν ιερωσύνη του, πού φθάνει διαδοχικά από τόν Χριστό καί τούς Άποστόλους μέχρι σήμερα.

Παράλληλα, στή λαϊκή συνείδηση ό ιερέας συνδέεται μέ έννοιες όπως ή δικαιοσύνη, ή φιλανθρωπία καί ή κοινωνική άλληλεγγύη. Συχνά αναλαμβάνει πρωτοβουλίες γιά τήν ύποστήριξη τών φτωχών καί τών αδύναμων, ένῳ συμμετέχει σέ πράξεις κοινωνικής πρόνοιας. Στίς μικρές κοινότητες, όπου οί κρατικοί θεσμοί ήταν περιορισμένοι ή άνύπαρκτοι, ό ιερέας άποτελούσε βασικό παράγοντα συνοχής καί όργάνωσης τής κοινωνικής ζωής.

Η λαϊκή παράδοση, ώστόσο, άποτυπώνει καί μιά πιό ανθρώπινη διάσταση του ιερέα, μέσα από παροιμίες, άφηγήσεις καί λαϊκά διηγήματα. Σέ αυτά, ό παπās έμφανίζεται άλλοτε ως σοφός καί δίκαιος καθοδηγητής καί άλλοτε ως πρόσωπο μέ αδυναμίες, γεγονός πού άντικατοπτρίζει τή ρεαλιστική αντίληψη τής κοινότητας γιά τούς ανθρώπους της.

Ένδεικτικά: Ό παπās πρώτα βλογάει τά γένια του – Τό ράσο δέν κάνει τόν παπα – "Αν είσαι καί παπās μέ τήν άράδα σου θά πās – Τό πολύ τό κυρ' έλέησον τό βαριέται κι ό παπās – Μήν τό πεις ούτε του παπα – Αυτό είναι άλλουνοϋ παπα εύαγγέλιο – Άλλοϋ ό παπās, άλλοϋ τά ράσα του – Τώρα πού

Κεφαλόβρυσο Ἀγιάς.

βρήκαμε παπᾶ νά θάιρουμε πέντ' ἔξι – Ἡ παπᾶς παπᾶς ἦ ζευγᾶς ζευγᾶς – Ἄλλοι παπᾶδες ἦρθαν κι ἄλλα χαρτιά βαστοῦνε – Κοντά στὸν παπᾶ κι ὁ διάκος – Ὅπου παπᾶς κι εὐλογία» κ.ἄ.

Συνορίζοντας θά μπορούσαμε νά ἐπισημάνουμε πὼς ὁ ἱερέας στὴν παραδοσιακὴ κοινότητα ἀναδεικνύεται ὡς βασικὸς ἄξονας σύνδεσης τοῦ θρησκευτικοῦ μέ τὸν κοινωνικὸ καὶ πολιτισμικὸ βίο. Δέν ἀποτελεῖ μόνον θρησκευτικὸ λειτουργό, ἀλλὰ καὶ θεματοφύλακα τῆς συλλογικῆς μνήμης, καθὼς μέσα ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τοῦ στὰ ἔθιμα καὶ τίς ἐορταστικὲς πρακτικὲς διασφαλίζει τὴ συνέχεια τῆς παράδοσης στὸν χρόνο. Ἡ παρουσία τοῦ στὰ πανηγύρια καὶ στίς μεγάλες χριστιανικὲς ἐορτές ἐνισχύει τὴ συνοχὴ τῆς κοινότητος, προσδίδοντας ἱερότητα στίς συλλογικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὀργανώνοντας τὴ βιωματικὴ ἔκφραση τῆς πίστεως.

Παρά τίς κοινωνικὲς μεταβολές τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, ὁ ρόλος τοῦ δέν ἀποδυναμώθηκε πλήρως, ἀλλὰ ἐπαναπροσδιορίστηκε, διατηρῶντας τὸν πυρῆνα τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης καὶ τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς. Ὁ ἱερέας ἐξακολουθεῖ καὶ τώρα νά κατέχει σημαντικὴ θέση στὴ λαϊκὴ συνείδηση, ὡς φορέας ἀξιῶν καὶ σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν πίστη, τὴν ἠθικὴ τάξη καὶ τὴν ἀλληλεγγύη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀναδεικνύεται σέ πολυδιάστατη μορφή, πού γεφυρώνει τὸ παρελθόν μὲ τὸ παρόν καὶ συμβάλλει οὐσιαστικά στὴ διατήρηση τῆς πολιτισμικῆς ταυτότητας καὶ τῆς ἐνότητας τῆς κοινότητος.